

Ziya Hurşit Bey (Ziya Günday) (1901-1926)

Rize iline bağlı Çamlıhemşin ilçesinin Ülkü (Mollaveyis) köyünde doğdu. Doğum yılı kaynaklarda farklılık göstermekle beraber genel olarak 1901 yılı kabul görmektedir. Aile adı Kürtzade olarak geçer. Babası Kadı Hurşit Efendi ve annesi Emine Hanım'dır. Soyadı Kanunu öncesinde öldüğü için babasının adı ile anılmaktadır.

İlk ve orta tahsilini memleketinde tamamladı. Üniversite eğitim için Almanya'ya gitti. Okuduğu Gemi Mühendisliği ve Telsiz Telgrafçılık bölümünü üçüncü sınıftan terk etti ve ülkeye döndü. Eskişehir vilayetine gelerek burada bulunan Eskişehir Sultanisinde Almanca öğretmenliği yaptı. Öğretmenliğinin yanı sıra bölgede Milli Mücadelenin örgütlenmesinde çalıştı. İyi derecede Almanca ve Fransızca biliyordu.

Yaşı büyütülerek I. Dönem genel seçimlerinde Lazistan (Rize) milletvekili adayı gösterildi ve 58 oyla mebus seçildi. 24 Nisan 1920'de Meclis'e katıldı. I ve II. toplantı yıllarında Dışişleri, Bütçe ve Tapu-Kadastro komisyonlarında çalıştı. II ve III. toplantı yıllarında divan kâtipliği yaptı. Yozgat bölgesinde meydana gelen asayiş olayları ve asker kaçaklarına karşın oluşturulan Yozgat İstiklal Mahkemesine üye seçildi. Ancak görevi kabul etmedi. Birinci İnönü Muharebesi'ne bazı milletvekili arkadaşları ile gönüllü katıldı. Savaşta gösterdiği cesaret nedeniyle arkadaşları ile *özel kurdeleli istiklal madalyası* ile ödüllendirilmeleri teklifi Mecliste kabul edilmedi. Genel Kurulda 27'si gizli oturumda olmak üzere toplam 80 konuşma yaptı. Katıldığı oylamalarda 79 kabul, 17 ret ve 2 çekimser oy kullandı. Saltanatın kaldırılması yönünde Mecliste yapılan oturumda ısrarla söz istemesine karşın Meclis Başkanınca konuşmasına izin verilmedi. Saltanatın kaldırılması kararını içeren 308 numaralı "*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Hukuku Hâkimiyet ve Hükümrinin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair*" adlı kararnamenin 1 Kasım 1922 günlü oylamasında tek muhalif oy kullanarak, kararın oy birliği ile alınmasını engelledi. Vekilliği süresince Kurul'a "*Mebus mektuplarının sansürden istisnasına dair*" ve "*Topal Osman'ın hempalarından Meclis Riyaseti Muhafız Bölüğü Kumandanı Mustafa Kapdan'dan mülâzimisanelik rütbesinin nez'ile (sökülmesi) hapsanei umumiye nakledilmesine dair*" olmak üzere iki önerge sundu. Dâhiliye Vekâletine, Kocaeli olayları ile Akçaabad Müdafaa-i Hukuk seçimlerine dair olmak üzere iki ayrı soru yöneltti. 16 arkadaşı ile 18 madde üzerine Adliye Vekâletinden gensoru talebinde bulundu.

Ateşli bir kişiliğe sahip olan Ziya Hurşit, vekilliği sürecinde Kurulda aktif rol oynadı. Mecliste, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalif duruş sergileyen İkinci Grup'ta yer aldı. Bilhassa askeri zaferlerinin ardından Paşa'ya gösterilen ilgiyi aşırı bularak eleştirdi. Tepkisini, Paşa'nın Sakarya Meydan Muharebesi dönüşünde Ankara'da karşılandığı günde Meclis'in kara tahtasına yazdığı "*Bir millet putunu kendi yapar, kendi tapar.*" sözleriyle gösterdi. İkinci Dönem seçimlerinde İkinci Grup'un diğer üyeleri gibi Ziya Hurşit'te Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan aday gösterilmedi. Lazistan'dan bağımsız aday olarak girdiği İkinci Dönem seçimlerinde kendisine sadece üç oy verildi. Sekiz bağımsız aday arasında en az oy alan iki kişiden biri oldu. Yeniden aday gösterilmeyişi, Ali Şükrü Bey Olayı ve diğer bazı gelişmeler onda Mustafa Kemal Paşa'ya karşı kin duygusu oluşturdu.

Vekilliği sonrası ticaretle uğraştı. Ağabeyi Ahmet Faik Günday'ın hatıratında belirttiğine göre tanıdıkları aracılığıyla Paris Sefaretinde görev verilmesi talep edildiyse de İkinci Grup üyelerinden olduğu gerekçesiyle bu istek, İsmet Paşa tarafından kabul görmedi. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasının ardından bu partiden yeniden siyasete soyundu. Parti Genel Merkezi tarafından kendisine Samsun, Amasya ve Sinop bölgesinde parti teşkilatlanmasına yardımcı olma görevi verildi. Ancak partinin kısa süre sonra kapatılması nedeniyle bu yöndeki faaliyetleri devam ettiremedi.

Yaşanan tüm hadiseler sonrasında Ziya Hurşit ve arkadaşları Mustafa Kemal Paşa'ya bir suikast düzenlemeye karar verdi. Suikastı, Paşa'nın İzmir ziyareti sırasında yapmayı kararlaştırdılar. Ancak eylemi gerçekleştiremeden yakalandılar. Ziya Hurşit, kaldığı Gaffarzade Otelindeki odasına gelen sivil memurlar tarafından tutuklandı. Polis Müdüriyetindeki ifadesinde "İzmir'e iş aramaya" geldiğini belirterek suçlamaları reddetti. Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze görüşmesinin ardından itirafta bulundu ve bazı suçlamaları kabul etti. İzmir'e giden Ankara İstiklal Mahkemesinde 11 Temmuz 1926 günü yapılan duruşmada Ziya ve beraberinde yargılanan 11 kişiye, Reisi Cumhur Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmeye teşebbüs etme, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu bozma ve değiştirme, hükümeti ortadan kaldırma suçlamaları yöneltildi. Ziya Hurşit, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi niyeti olduğunu kabul ederek bunun dışındaki diğer suçlamaları reddetti.

"Ben Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tağyir veya tadile teşebbüs etmedim. Büyük Millet Meclisi'ni vazifelerini ifadan menetmek da hatırımdan geçmemiştir. Yalnız suikast yapacaktım. Muhakemem esnasında da bunun sabit olduğunu gördünüz, şu halde Müddeiumumi Bey'in hakkımda tatbikini istediği madde beni alâkadar etmez. Bu madde bana tatbik edilemez. Çünkü tekrar edeyim ben, ne İcra Vekilleri Heyetini devirmeği, ne de Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun tadilini falan istemedim. Kimseyi müsellahan (silahlı) isyana davet etmedim."

Ziya Hurşit, savunmasının devamında, Ceza Kanunu'nun "Suikast fikri gerçekleşmemişse kanunun sarahati (açık) olmayan yerlerde cinayet kabul edecek cürmü, bir seneden eksik olmamak üzere kalebentliğe tahvil olunur." şeklindeki 46. Maddesi'ne göre yargılanması gerektiğini ifade etti.

"Ben suikastı yani cürmü yaptıktan sonra hükümeti devirmek, meclisi vazifeden men etmek isteseydim, memleketten bir tarafa ayrılmaz burada kalırdım. Hâlbuki siz de anladınız ben Sakız'a kaçacaktım. Hülâsa: Kanun açıktır. Kanunun açık olarak cezalandırdığı fiillerden başka hiçbir surette ceza verilemez."

Yargılama sonrası karar, 13 Temmuz 1926 günü açıklandı. Ziya Hurşit ve arkadaşları Ceza Kanunu'nun 55. Maddesi'nin "Türkiye Cumhuriyeti'nin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tamamen ya da kısmen bozmak ve değiştirmek veya kaldırmak ve adı geçen yasaya dayanılarak kurulmuş bulunan Büyük Millet Meclisi'ni düşürmek ya da kaldırmaya ve görevini yapmasına engel olmaya zor kullanarak girişenler idam olunur." hükmü uyarınca idama mahkûm edildi. Karar, 13 Temmuz'u 14 Temmuz'a bağlayan gece infaz edildi. İdamlar, sabah saat 3'e kadar tamamlandı. En son sehpa Ziya Hurşit çıkarıldı. Ziya, suikastı yapmayı düşündüğü Kemeraltı Camii'nin köşesinde idam edildi. İdam edilenlerin göğsüne idam kararının yazılı olduğu kâğıtlar asıldı.

"Türk, vatan ve namusunu kurtaran Aziz Reiscumhur Hazretlerine suikast, İcra ve Heyeti Vekileyi iskat ve taklibi hükûmet edecekleri bir anda derdest edilip bilmuhakeme, (yakalanıp mahkeme edildikten sonra), mücrimiyeti (suçluluğu) sabit olan ve Kanunu Ceza'nın 55. maddesi delâletiyle 57. maddeî mahsusasına tevfikeyen salben idamına karar verilen Rize Mebusu Ziya Hurşit."

Naaşı -diğerleri gibi- saat 10'a kadar sehpalarda halka teşhir edildi. Daha sonra Kadifekale civarındaki Kokluca Mezarlığına defnedildi. Ziya Hurşit, hiç evlenmedi. Soyadı Kanunu sonrası ailesi *Günday* soyadını aldı.

Sinan BAŞARAN

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.1/ 7.27.6.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 490.1/ 516.2072.5.

Çoker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, C. 3, TBMM Yayınları, Ankara 1995, s. 721-722.

ERMAN, Azmi Nihat, **İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, Temel Yayınları, İstanbul 1971, s. 147-148, 155, 167.

Kandemir, Feridun, **İzmir Suikastının İç Yüzü**, C. 1, Ekicigil Yayınları, İstanbul 1955, s. 4-5, 17-20, 32-33.

TBMM Arşivi, I. Dönem Lazistan Sancağı Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, II. Dönem Rize İli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Zat ve Sicil Dosyası (Sicil No: 307).

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 18, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 270-272.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 24, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 529.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 26, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 209.

TBMM Zabıt Ceridesi, C. 28, TBMM Matbaası, Ankara 1961, s. 308-310.

TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü Baskı, C. 2, TBMM Basımevi, Ankara 1981, s. 165.

Yardımcı, Muzaffer, "Bir Suikastçinin Portresi: Ziya Hurşit", **Türk Dünyası Araştırmaları**, C. 124, S. 244, 2020, 148-150, 157, 158.

Yeşil, Ahmet, **Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara 2002, 254.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ziya-hursit-bey-ziya-gunday-1901-1926/?pdf=7311> adresinden erişilmiştir